
 BUTLLETÍ DEL
CENTRE EXCURSIONISTA
DE CATALUNYA

ANY IX

FEBRER

N.º 49

LO CASTELL DE MONTBRIÓ

La provincia de Tarragona conté dugues poblacions que porten lo nom de Montbrió, una en lo partit judicial de Reus y altra més petita en lo de Montblanch. La segona és anomenada Montbrió *de la Marca* y afronta ab los llochs de Sarreal, Vallespinosa, Rocafort y Vallbert; està situada sobre una montanyeta y prop dels rius Anguera y Francolí.

No sabem que s'hagi publicat res encara sobre'ls orígens històrichs de dit poble, que fou una de les possessions dels cavallers de Sant Joan de Jerusalem en la conca de Barberà.

Lo castell de Montbrió y son territori foren de les darreres conquestes del prudent comte de Barcelona Ramon Berenguer I *lo Vell*, qui va pendre als alarbs la major part de les possessions d'aquells en la direcció de Tarragona, y deixant al finir sos dias en 1076 quasi del tot completa la formació territorial de Catalunya.

Aixís se desprèn d'un interessant document inèdit que havem trobat en l'Arxiu del Gran Priorat de l'Orde de l'Hospital, en lo qual lo dit comte expressa que Montbrió és *in comitatum barchinonensi in ipsa marcha extrema videlicet ipsum castellar quod dicitur Montbriio ind est terra inculta*. De manera que estava en la frontera, tocant ab lo territori

dels alarbs, perquè ja se sap que *marcha* o *marca* significa en aquells temps la frontera dels moros. Del sentit de tot lo document se dedueix que'l territori de Montbrió, incult y destroçat, devia fer molt poch temps que havia sigut conquistat. Se tracta de la donació que'l comte fa a Ramon Arnal d'aquella possessió en franch alou perpetuament, *ab integrum*, reservantse tant sols la meitat del delme y obligantlo a no poder ferse vassall d'altre comte. La part més curiosa de l'escriptura és aquella en que són senyalats los límits o afrontacions del castell y territori de l'alou. Això requereix, donchs, que publiquem per complet dita donació, feta en 1075:

«In nomine Domini, ego Raimundus dei gratia comite barchinone et marchio donator sum tibi Raimundus Arnaldi. Manifestum est enim qualiter dono tibi alodium meum proprium quod habeo in comitatum barchinonensi in ipsa marcha extrema videlicet ipsum castellar quod dicitur montbrio id est terra inculta. Aduenerunt autem mihi hec omnia per meam comparacionem uel aliis quibuslibet modis. Abent autem terminum uniuersa hec ab oriente iungit se in ipsoiuent subtus conamina berengarii remon hac ascendet per illo puiet et ascendet per illa comam sicut termanavit Corrallus per illas mates sicut aqua diuerterit ad illo iuent ac peruenit usque in illo marunol ac ascendit per illa serra usque in illo puiet sicut aqua uergit contra ualle espinosa ac peruenit in caput de rocha de sernan et tenet sumitate de rocha in collum de sernan ac peruadit per sumitate serra usque in podio ulzines mijanes, de meridie descendit per illa serra sicut aqua uergit de ual orssera et tenet serra usque in caput de illo torrent de Adronadella et tenet illo torrent usque in alio torrent qui extrahitur antea spluga de dac et tenet ipso torrent usque in alio torrent que excurrit contra pratum de godmar ibi exit de illo torrent et reuertit se subtus ipsa olzina. Et tenet illa ualde de sorbam et tenet illo torrent de sorbam usque in illa aqua qui uenit de rochafort. A occiduo tenet illo torrent et illa ualle usque in termine ubi diuidet rochafortaput brufalla. De circii diuidet se per illo termi-

ne de illa quadra de brufalla et tenet illo termine usque in caput conamina de berenguer raimon ab ipso roure et tallat se per caput de illa conamina et reuertit se in illo iuent qui superius est scriptum. Hec qui omnia superius comprehensa tibi ab integrum dono et tue posteritati siue proge-
nie ad alodium proprium franchum excepta medietate ipsius decimi quod inde exierit quod ego retineo ad opus meum et quod ducam ad alia mea castella quandocumque mihi placuerit hec omnia autem quod tibi dono de meo iure in tuum dominium trado et potestatem ad integrum cum ingressibus pariter et egressibus suis et cum uniuersis que dici uel nominari ut queque possunt ad superius comprehensa omnia quamlibet condicione uel ordine continentibus excepta medietate ipsius decimi quod ad opus meum retineo sicut predictum est et superius comprehensum. Tali quoque modo uel ordine dono tibi et uniuerse tue posteritati uel proieniei predicta omnia ut non possis ibi eligere alterum comitem neque dare alteri comiti nisi me aut meam posteritatem cui ego hec uniuersa concessero neque uendere possis hec uel aliquid ex inde nulli comitori neque dabis ex inde tu ad tua posteritas potestatem ulli homini uiuentis neque eum forisfacto neque sine forisfacto. Et de ipsis hominibus que ibidem esteterint tenebis pacem ad ispaniam et facias guerram sicut superius comprehensum est et tibi a me donatum ita tua posteritas siue proienies tenebit et habebit hec uniuersa per empuerit si quis ego donator ad ut cuilibet persona hominis donacionis hac dirumpere uel infringere temptauro siue temptauerit nil presit sed componat ad componat qui hec non adimpleuerit sicut superius iam comprehensum illi parti cui minus fecerit uniuersa hec omnia in duplo cum omni sua immelioratione componat et postmodum hec maneat eternaliter firmum qui factum est. Actum est hoc II idus nouember anno XVI° regis philipi ✠ qui hanc donationem fecit supscripsit atque firmavit et testibus eam firmare rogauit sub tali conuentu ut facias de supradicta scripta pacem ac guerram ad cunctos hominis per me ✠ Reimundus comes = Sig ✠ num

Gerrallus guitardi = Sig✠num Gomballus mironis = Sig✠num bernardus guillelmi = Sig✠num deusdedit bernardi. Bernardus sacerdo quis cripsit cum litteris prenotatis cum die et anno quod supra. Vida scriptor G. de Jorba qui hoc translatum fideliter translatauit et signum ✠ fecit et doubus crucibus supra asignauit.»

No havem descobert si Ramon Arnal conservà'l castell de Montbrió y quin fou lo nom de familia que prengué més tart la seva descendencia.

En 1233 trobem a Guillem de Puigvert y sa muller Sanxa fent donació *iure hereditario*, a favor de son fill Arnau de Pons y als seus descendents, dels castells y vilas de Talladell y Montbrió, ab tots los militars y habitants, reservantse solament l'usdefruit vitalici, més sense poder revocar aquesta donació.

Arnau de Pons casà ab Saura y foren pares de Saurineta, filla única y hereva universal. Sembla que'l testament d'Arnau disposava que en lo cas de morir Saurineta sense successió llegal, lo castell de Montbrió passaria al monestir de Santes Creus.

Efectivament, Saurineta morí sense fills, y en son testament, anterior a 1265, llegà 50 morabatins a dit establiment monàstich. La seva mare, Donya Saura, després de la mort d'Arnau y de Saurineta, retenia'l castell de Montbrió y no pagava aquella quantitat. Llavors començà un llarch litigi entre l'abat de Santes Creus y Saura de Pons, y fou encomenat pel rey en Jacme I a l'archidiaca de Lleida B. Anayari. Per primera sentència fou condemnada Saura a entregar a l'abat lo castell ab tot los fruits recullits desde la mort d'Arnau, que s'estimaven en 2.000 sous.

En 1268 acabà'l litigi per medi d'una concordia entre Donya Saura y l'abat, quedant estipulat que dita senyora tindria dotze parts de les quinze en que s dividia la propietat del castell, corresponent les tres restants al monestir, y cobrant l'abat aquells 50 morabatins llegats per Saurineta.

L'any següent Saura, per remey de la seva ànima y de les de son marit y filla *Saurina de Capraria*, donà la possessió de tot lo castell y lloch de Montbrió, ab sos termes,

habitants, militars y carlans, y tots los drets que podien correspondre a ella, al monestir de Santes Creus, representat per son abat Ianurio.

Aquesta escriptura, al donar a Saurineta'l nom de la familia de Cabrera, fa conjecturar si hauria casat ab algun fill d'aquella noble casa.

En 1276 Guillem de Montbrió y sa muller Saurina vengueren al mateix abat la sexta part y lo dret que tenien en los molins del terme de Montbrió per 85 sous barcelonins de terno. Ab aquestes adquisicions lo monestir de Santes Creus quedà senyor per complet de Montbrió de la Marca.

No sabem per quals circumstancies passà aquest castell y poble en lo sigle XIV a mans de l'Orde de l'Hospital de Jerusalem y com fou agregat a la comanda de Barberà.

En 1367 lo donzell Guillem Ramon de Jorba era carlà del castell de Montbrió, y consta que en 1390 ja havia mort; de la seva dòna Elionor tingué dugues filles, Joanneta, que casà ab en Galceràn de Montoliu, y Simoneta, esposa d'en Guerau de Guimerà. Elionor, viuda del dit Jorba, casà novament ab Gispert d'Abella.

Fray Pere Guillem d'Olms, prior de l'Orde de l'Hospital en Catalunya, y fray Guillem de Guimerà, comanador de Barberà, sostingueren un llarch litigi ab lo noble Guillem Ramon de Jorba, castlà del lloch de Montbrió, sobre l'estatge (*staticam*) del castell y altres drets feudals. Les dugues parts nomenaren com arbitre a Jacme Conesa, y aquest donà sentència y visità lo castell pera veure les obres y despeses fetes per dit castlà. Copiem l'acta de la visita perquè dóna moltes y curioses noves del dit fort a mitjans del sigle XIV:

«Com en la sentència donada dimars que hom comptava XII del mes de gener prop passat del any present MCCCLXVII per mi Jacme conesa arbitre elet per los molt honrats e religiosos frares P. Guillem dolms prior de Catalunya e frare Guillem de Guimerà comanador de barberà de la una part e lonrat en Guillem Ramon de iorba castlà de Montbrió del altre en la questio que ere entre ells per rahó del castell o estatge del castell de Montbrió e

per les altres coses feudals de Montbrió lo qual castell deien los dits prior e comanador que era lur propri e del orde del hospital e lo dit G. Ramon deia que eren seu mas quel tenie en feu e tots... deien los dits prior e comanador ques tenia en feu per ells e per lur orde e en G. Ramon deia que ho tenia per alou sau lo dit castell o estatge de castell e que sil dit estatge ere del orde que a ell esmenades restituides e pagades moltes e diuerses messions quei haue fetes en diuerses obres. Jo dit Jacme conesa magues retengut que en les dites obres messions fetes per aquelles obres pagadores al dit G. Ramon pogues dir e pronunciar ço que a mi fos uingut per tal que millo e pus clarament e ab millor conciencia hi pogues dir e arbitrar io uolgui veer a ull totes les dites obres fetes per lo dit G. Ramon e per aquesta raho a XVII dies del dit mes de gener io ani al dit castell e regonegui de pas en pas totes les dites obres les quals no res menys siu possu en escrit per menut e son segons rel·lacio del dit G. Ramon les ques seguexen: Primerament, en l'entrada del castell qui abans era descoberta e la cual ha feta cobrir lo dit G. Ramon ha una meniadora de guix; item una escala o grau de pedra picada en la dita entrada per la qual pugue hom a la sala e a les cambres; item una paret en lo palau bax del portal del dit palau amunt; item a cubert lo dit palau lo qual era sens tota cuberta; item ha fet al cap del dit palau l rebost; item ha cuberta tota la casa de cap a cap en la qual icia lo seu cavall blanch la cual casa es a man dreta en la entrada e ali ha fetes meniadores de guix; item ha cuberta una casa la qual es della la casa dasus dita en la qual iau madona sa mare; item ha cuberta una casa en la qual iau lo seu genre, es la dita casa deuall la grossa o al costat de la torra... item ha cuberta una cambra on iau lo dit en Ramon e execada de parets; item ha fetes fer en la sala e cambres bones barres ab sos alsamelles per seruey de les dites cambres e daquells qui i estiguen; item ha cuberta una cambra on iau ara en bertran de pailas e execada de parets; item ha escombrada la torra del dit castell hon hauia possades mil somades de broça en la qual torra no e fet çafareg lo dit

G. Ramon e hauia ia feta messio de cals la qual entenia fer aportar alli per aquella raho e per fortificar lo dit castell per raho del dit çafareg; item ha fetes diuerses bastides arqueres e venisesques en lo dit castell e per fortificar aquell en lo temps que les companies de mossen bertran de claqui passauen; item ha fetes fer portes e finestres e a portals e forrellats e baldes a les portes de les dites finestres e portals de tot lo castell; e tot aço ha fet ab grans messions e despeses de molts homens quei hauia de Çarreal e de Rocafort e de Conesa e daltres lochs. E ell mateix e tota sa compania qui tot dia aitant com dura o tinga a fer la dita obra e fo be un any e mig entenien e tribailauen en fer la dita obra e en special a puïar les bigues al dit castell hauia hauer molts homens qui ab tailla e a coll puïauen les dites bigues. E vistes e regonegudes diligentment les dites obres per mi dit jacme conesa e per alguns altres... e reebut sacrament del dit G. Ramon als sants euangelis de Deu per uirtut del qual dix que les dites obres li havien costat e que en aquelles a fer hauie despeses per püs de V. milia sols... com sia cert a mi que les dites obres son estades fetes necessariament e estant hui en profit del dit castell e del orde del Hospital e seria cosa iniusta e desigual si no li eren satisfets per ço hauen deuant mos vlls e los sants euangelis deuant mi possats dic e declarar arbitre e pronunciu les dites obres esser esmenades restituïdes e pagades al dit G. Ramon per los dits senyor prior e comanador entro en quantitat de Quatre milia sols los quals sien pagats per aquesta forma es a saber, que de present li sia pres en compte tot ço que es demanat al dit G. Ramon per les messions de la postat la qual li es estada presa al feu de Montbrió. E feta compensacio de les dites despeses... de la dita quantitat se pach en aital manera es a saber que per ço com lo dit prior es ia partit per anar al capitol quis deu celebrar en las partides dauinyo per lo maestre de Rodes e lo dit comanador axi mateix hi deu anar e han mester molta moneda axi per lo dit viatge qui es lonch e sumptuos com per les responsions qui han a pagar e portar al dit maestre dic e pro-

nuncio que de la quantitat dessus declarada aitant com nestara prese en compte les dites messions fetes per la dita postat sien soferts los dits prior e comanador entro que sien tornats del dit viatge, e que apres que sien tornats deça en Catalunya dins espai de dos mesos paguen e sien tenguts a pagar al dit G. Ramon o a qui ell volra en loch seu la meitat de la dita quantitat e laltre per la festa de Sant Johan... E per tal com per part dels dit prior e comanador se deia quel dit G. Ramon hauie fetes les dites obres en tot o en partida a messio dels homens de Montbrió e que de lurs bens eren estades fetes salu e retinch que quant aparra e sera cert a mi que algunes coses sien estades preses dels homes de Montbrió a fer les dites obres o alguna cosa les sera haüda per la dita raho que en G. Ramon los ho haia satisfer complidament a conexensamia. Lecta fuit pressens sententia in uilla Montisalbi Quinta die februaryi anno a natiuitate domini M.CCC^o sexagesimo septimo.»

Més endavant la familia de Jorba va perdre la carllania de Montbrió, y lo comanador de Barberà va quedar senyor completament lliure del castell y son territori. Llavors fou quan lo Prior de Catalunya va acordar los següents capitols pera l'establiment a cens del dit castell:

«En nom de Deu sie e de madona sancta Marie.

»Capitols fets sobre lestabliment del Castell de Montbrió.

»Item lo senyor prior ab son capitol establiran lo dit castell perpetualment a cert cens ab luhisme e fadiga e ab tota senyorie pertanyent en cosa enphiteotica e plau al dit senyor.

»Item aquell qui aceptara lo dit establiment se hage a fer hom del hospital e ell e aquells qui après dell vindran e tendran lo dit castell e hagen affer sa estada dins lo dit castell e aquell hagen a milorar e no en res deteriorar. Empero si lo dit castell o part alguna daquell, es a saber de les parets foranes e no als per enemichs se derrochave o per lamp o per teretremol o per altre cars fortuit que en aquests casos no sie tengut de adobar lo dit castell aquell

quil tindra si fer no volra. E diu lo dit prior que li plau encars que per enamichs del prior o del horde se derochave no en altra manera, car del als cascu a estar al iuhí de deu.

»Item que tots aquells donsevol sien qui venran a restaurar simateix e lurs bens en lo dit castell en temps de guerres sien tenguts de ajudar a sou e liura en totes coses necessaries a defendre lo dit castell. E lome de qui lo dit castell sera al dit temps ara per lavors e lavors per ara sie capita de tots aquells qui en lo dit castell habitaran en lo dit temps. E al dit prior plau que los habitans en lo dit loch hi ajuden es aseber en endadors e en verdesques e enpits e altres coses a conexença del dit senyor prior.

»Item que lome qui en lo dit castell habitara ell e los seus aquells qui apres vindran perpetualment sien ffranchs de tota questia, demanda, donació agradable e forçada pertanyent a senyor e a vesins e de tota altre contribució en qualque nom se puxe nomenar ni fer ara o per avant, e açó per rahó de tots bens mobles o per simouents que ara de present hi portara o per auant aconseguira ell e els seus exceptat delma e premihia daquells bens que se custume de pagar, e la dita ffranquea sie axi be per lo senyor com per los vehins fermada. Empero es axi entes que de totes quantes terres lo dit home e los seus compreran qui sien de pegesia o capmasia que daquelles terres pach e contribusque ab los vehins del dit loch e senyor axi com vn ni altre dells. E par al dit senyor prior que del moble dege eser ffranch X anys en ço que pertanyara al prior quant es dels vehins sens aquells no ho porie fer car haurie ho a pagar del seu.

»Item que lo dit home qui aqui habitara axi ben enpriu en totes coses com los vehins del dit loch han ni per auant hauran criant e nodrigants besties axi grosses com menudes E plau al dit senyor prior pero que pach per vesinatge cascu any als vehins cosa certa segons que auenir se pora ab ells.

»Item que lo dit home qui aqui habitara sie ffranch de tots terços pertanyents a señor de totes terres que ell e los

seus compraran dins lo loch e terme del dit castell daquests quatre anys primers vinents. E diu lo dit senyor prior que si lo venador deu pagar lo terç que al present non farie franquesa ni gracia si pero per costum del castell lo terç deu pagar lo comprador que li plau que sie franch a II anys.

»Item que lo dit home sie tengut de pagar per raho del dit establiment tots anys perpetualment en la festa de nadal de cens X sous.

»Item per intrada dos perells de capons per fer metat del dit establiment.

»Item que lo dit home e los seus perpetualment sien tenguts de cullir tots los frares del hospital que al dit locg vindran qui sien de passada e aquells hage a provehir en menjar e en beure e jaura e ciuades ab propria bossa dels dits frares e no en altra guisa si fer no ho volie e tots altres domestichs del dit senyor prior.»

Tantas facilitats donades a tota persona que volgués arrendar o pendre a cens lo castell de Montbrió de la Marca, fan suposar que aquella possessió y terres eren de poca importancia y no tenien molts pretendents.

Aquestes són les escasses noves històriques que havem recullit referents al citat castell, que donà origen y nom a un poble de la Marca o frontera per les parts del Francolí, en lo temps de la reconquesta, y les havem publicades sense altra intenció que favorir o facilitar lo treball interessant y necessari de possehir Catalunya algun dia la monografia de cascun dels seus pobles.

JOAQUIM MIRET Y SANS

ASCENSIÓ AL PIC D'ANETO (MALADETTA)

(Juliol de 1896)

Seguint una costum que durarà mentres Déu vulgui (y qui diu això vol dir mentres les cames no'ns facin figa y els envans de dintre'l pit no s'ens clivellin), a l'arribar a mig istiu decidírem alguns companys empendre la volada vers la regió pirenenca, desitjosos de contemplar una vegada més ses florides planes, sos extensos glaciers y sos pedregosos y enlairats pichs, als que era qüestió d'enfilarse ab gran valentia però també ab molta precaució, per la senzilla rahó de que cap de nosaltres, enfarfegades com duriem les petites maletes, podria emportarsen òssos de recambi.

Y ara deixinme que'ls presenti els expedicionaris: en Joseph Samsó, en Joseph M.ª Roca, en Cristòfol Fragnals, en Lluís Llagostera y en Manel Font, servidor de vostès, essent advocat lo primer y metges los restants.

Reunits en petit comitè pera tractar d'ont aniríem, als pòchs moments quedavem entesos: «¡A la Maladetta y costi'l que costi!» Aquest fou lo primer crit; però després de rumiarho una mica compreguerem que lo millor era canbiarlo per aquest altre: «¡A la Maladetta y que costi... lo més barato possible!», crit que'ns exposava menos a un rugall que'l primer, y, per tant, més sanitós.

Res, donchs, d'empendre l'ascensió desde Bagneres de Luchon (que és lo punt de partida de tothom), lloch aon de cargolar al turista, fins expremarli tot lo such, n'han fet un ofici ab tal enginy perfeccionat que quasi bé podriem dirne una carrera.

Vaya quins mancos los senyors guies de Bagneres! Tenint en compte que l'unió fa la força, lo primer que han procurat és agremiarse, però ab tal esperit de cos que no's troba un esquírol per remey. Això sí: ells se us cuiden de tot. Si sou una persona sola, vos compareixen dos,

al menos, ab tres cãvalls, perquè ells se consideren també com places montades, y ab queviures pels dos dies que ha de durar aquella gresca; lluhint, ademés, un trajo capaç d'enternir al Tartarin més exigent: boina al cap, calces y gech de vellut ab botons llampants, armilla vermella, polaines, etc., etc., y un fuet curt de mànech y llarch de tralla, que a cada tres per dos lo fan petar que és una delicia. D'aqueixa conformitat vos van pujant dret al port de Benasque fins a deixarvos en mans d'un tal Cabellut, lo qui, assegut al peu d'una barraca situada sota'l port, en la vessant espanyola, ja vos espera dihent entre dents: «¡quina olor de carn cristiana que sento!». Efectivament, tant bon punt esteu a tret comença per demanarvos mig franch per cavalleria ab l'excusa de que ell se cuida d'arreglar lo camí per ont heu baixat. És un aragonès molt servicial. Si, per exemple, teniu sed, ell vos donarà una cope-ta d'aiguardent, la que vos sortirà per dos o tres franchs, res, com si diguessim de franch, ab la seguretat de que si ha de tornarvos cambi serà en pessetes.

Empresa de nou la marxa, baixant primer y pujant després, no pareu ja fins la Renclusa, barraca mitjanament confortable, situada en la base de la mateixa Maladetta tirant ja un xich amunt. Allí feu nit, no sense haver escoltat abans quatre paraules de part del dispeser, un altre fulano que ja us ha vist venir de lluny. Res: que'l matelaç en que dormireu vos costarà de lloguer 5 pessetes, y els dels guies 6 pessetes, o siga a 3 per esquena. Ademés, com ell assegura haver arreglat lo camí, crech que és qüestió d'afegirhi alguna cosa.

A l'endemà dematí comença la veritable ascensió a peu, o siga deixant los cavalls en l'estable, los quin esti-gueu segurs que mataràn l'estona jugant a qui menjarà més gra, sabent que l'ascensionista pagarà la juguesca, essent miracle que an aquest no li surti la festa a quartera per cavall. Provehits, donchs, de cordes, crampons, des-trals y bastons ferrats que aquell bon home us lloga, una altra dècima!, trepitjant primer herba y després llambor-des de granit, arribeu, al cap d'unes 3 hores de marxa, al

peu del glacier d'*Aneto*, que és precis, atravessar en una extensió de 2.000 metres, fins arribar al coll de *Corones*, no faltant ja més pera guanyar lo cim que enfilarse per l'inclinat glacier que condueix al feréstech pont de *Mahomet* y atravessar aquest.

Y just és confessarho: aquesta segona part del trajecte, o siga la del peu del glacier fins arribar al cim, fóra imprudencia que tractés de ferla un home sol, perquè podria costarli la vida. Lo prudent és que siguen lo menos tres, y que dos d'aquests estiguin ja acostumats a fer semblant viatge. Però això no vol dir que'ls guies de *Bagneres* tinguin l'exclusiva y ab ella'l dret de monopolisar una ascensió que, feta en sa companyia y començada desde casa seva, sol costarli a l'excursionista de 40 a 50 duros, per terme mig, y pera acabarho d'adobar pagats en franchs, cosa que, ab los cambis que ara s'istilen, a la gent de per aquí'ns torna molt a la boca.

Atenentnos, donchs, an aquests arguments, la cosa fou ben prompte resolta: «lo viatge's faria sense sortir del territori espanyol». Les ventatges que això'ns portaria eren les següents: la d'estalviarnos la vergonya d'anar pel món ab uns guies més mudats que nosaltres; la de que no'ns caldria passar, de bon troç, tant glacier; la de que'n sortiriem més barato; y, per últim, la de que, ademés de pagar en pessetes, servirien aquestes pera fer bullir l'olla de germans nostres, que no és tant ample'l *Noguera Ribagorzana* pera que deixem d'entendrens, sense esforçar la veu, els d'una y altra banda.

Però l'idea que per damunt de totes ens guiava era la de veure si fent l'ascensió pel costat de *Benasque* trobariem en dit punt elements suficients pera empèndrela ab garantia d'èxit; però, això sí, com Déu mana, o siga sense cap d'aquells romanços dels que tant solen pagarsen los allotjats dels balnearis de primera.

Fixada la partida pel dia 16 de *Juliol*, empleàrem los pochos que'ns restaven en posar a contribució les nostres coneixences, expedint ab sa ajuda telegrams a *Barbastro* y a *Benasque*; lo que'ns permeté marxar ab la seguretat de

que no havien de faltarnos cotxe ni cavalleries en los sitis y hores convinguts.

En lo dia esmentat partírem directament pera Barbastro, fent lo viatge en un ventilat *sleeping-barato* (vagó de tercera per mal nom), en companyia de tres minyones de servey, navarres elles y mica tristes, que anaven a Sant Sebastian y quals amos ocupaven un departament de 2.ª en lo vagó immediat; refinament sibarítich que'ns tingué per llarga estona capficats perquè'ns demostrava esser una realitat lo que molts posen en dupte, xò és: que encara hi han classes y amos que saben guardar les distancies ab lo servey. Això, si val a dirho, no'ns sapigué pas gaire greu, perquè gracies an aquest detall passàrem lo camí ab relativa alègria, tant sols torbada per les males mirades que desde la finestra de son departament ens llençava la mestressa de dugues d'elles cada vegada que saltavem a l'andén de les estacions que s'ho mereixien. Entès: això de les minyones, quan s'els toca'l botet, són tant xerraires! A l'amo no'l vegerem: crech que era un vista d'Aduanes, o cosa per l'istil, que viatjava d'incògnit.

Arribats a Selgua tinguérem de despedirnos de tant distreta companyia, perquè era precís cambiar allí de tren pera pendre'l que porta fins a Barbastro.

Als pochhs minuts ja estavem altra vegada en marxa, atravessant terres un xich més ben conreuades que bona part de les que acabavem de passar, degut a que'ns trobavem en la conca del Cinca, seguint paralelament curs amunt d'aquest, que teniem a la nostra dreita y a una distancia d'uns tres a quatre kilòmetres. No empleàrem més enllà d'una hora en fer aquesta part del trajecte.

Arribàrem a Barbastro a tres quarts de set de la tarde, sortintnos a rebre un tal Sr. Escartin, persona molt servicial y de qual tracte quedàrem encantats desde'l primer moment. Guiats per ell atravessàrem bon troç de la vila fins arribar a sa casa, situada en la plaça del mercat, xoplugantnos sota 'ls porxos que donen la volta an aquesta, puix estava cayent una gotellada. Al cap d'una estona, veyent que la cosa mimvava, sortírem a donar un vol per la vila,

essent objecte de curiositat per part dels transeunts, que'ns degueren pendre per pelotaris d'algun frontó declarat en quiebra, puix tots havíem sortit de Barcelona ab boina y molt tronats, excepte en Llagostera, qui lluhia en son cap una especie de rovelló fet a la brasa, però ab tanta distinció que talment semblava'l nostre empessari.

Com ens digueren que'l cotxe que devia endúrsens estava quasi bé amanit, poques curiositats poguerem veure. La Catedral, obra del sigle XVI, aont ens dirigírem, estava tancada, tenint de contentarnos en contemplar sa porta lateral, única presentable, d'estil Renaixement tirant a plateresch (y si m'equivoco dispensin), y un enlairat campanar, obra també del sigle XVI, construït en substitució y sobre l'emplaçament de l'antiga torra mora que abans feya de tal y a la que en 1366 calà foch, tot fent brometa, la purria que, capitanejada per en Duguesclin, havia passat los Pireneus ab l'excusa de donar ajuda a D. Pere *del Punyalet*, morint rostides en fet d'armes tant cavalleresch les 300 y pico de persones, la major part d'ones y criatures, que s'havien refugiat en dita torre. Visitàrem també, d'esquitllentes, lo casino, espayós local que acaba a peu pla en un terrat o mirador, desde'l que's descobreix un bon troç de campanya per estar construït sobre un mig estimbàll a qual peu passa'l Vero, un dels afluents del Cinca. Ve a esser com un Miramar sense polcina de carbó en primer terme y mirant a terra.

Arribats de nou a casa del Sr. Escartin, ens trobàrem davant d'un parell de pollastres rostits que'ns tenia preparats pel viatge, y als que, després d'un consell sumariíssim, despatxàrem allí mateix en un obrir y tancar d'ulls. A una truita bon xich grossa que vingué després l'enviàrem també a fer companyia a unes que n'havíem menjat a Manresa (únich àpet del viatge), encara que sense grans esperances de que's trobessin, puix aquelles els portaven ja unes vuit hores d'aventatge. Però lo que més ens entusiasma fou un vinet de molt bona pasta y capaç de robar lo cor y fins l'enteniment de qualsevol persona gran.

Trempats com uns jínjols y acompanyats per l'amo

d'aquella santa casa, ens llençàrem de nou al carrer a pas de càrrega, puix començava a ferse fosch y lo cotxe feya rato que'ns esperava al peu d'un pont que atravessa'l Vero. Arribats allí, ens despedirem mig eternits de nostre anfitrió, y als pochos minuts ja estavem rodant carretera amunt en direcció nord y una mica a l'est.

Eren en aquell moment dos quarts de nou del vespre; de crepúscol no'n quedava quasi bé gens: tant sols per la part de ponent s'ovirava una lleugera llenca d'un groch esblaimat que, correntse fins darrera la vila, feya visible sa retallada silueta, mentres un xich per damunt una massa grisa que acabava en negre, illuminada a claps per la claror de llampechs llunyans, tapava'l restant del cel, fentnos arrufar lo nas, puix ens indicava que per la part del nord, qual direcció portavem, la cosa anava un xich seria.

Però, això poch cuidado'ns donava, perquè'l faetó en que anavem, molt decent per cert, no sabia encara què cosa eren goteres. En cambi, lo cotxer no tenia res de lluhit: ab un cabaç als dits hauria ben pugut passar per un *xuflero*. En quant a espavilat, no devia esserne massa, perquè cada dos per tres tenia de fer parada y correr camí avall pera recullir la tralla, que li fugia de la vara tant bon punt tractava de donar una xurriacada.

No faria pas una hora que caminavem quan se posà a ploure. Del paisatge, que devia esser molt bonich, no podiem ovirarme gaires detalls, degut a que no hi havia celistia y además a que'ls fanals del cotxe'ns enlluhernaven bastant. Però, aixís y tot, gracies als llampechs, distingiem molt bé que a la nostra esquerra'l terreno s'enfilava fent carena sempre, mentres que per la dreta s'enfon-sava formant conca, per la que devia devallar lo Cinca, a jutjar per la remor d'aigua llunyana que d'aquell costat ens arribava.

A dos quarts d'onze de la nit ferem una mica de parada en un siti anomenat Mesones, sens dupte per haverhi en dit punt un hostal, en el que entràrem a fer la copeta, reprenent a la poca estona la marxa. Lo cel, en tot això, seguia ploviscós y illuminat de tant en tant per algun

llampech. A dintre'l cotxe la conversa, abans tant animada, se refredà de mica en mica, fins a gelarse del tot, degut a una gran passió de sòn que'ns agafà de ple a ple, fentnos passar en estat inconscient pel poble d'El Grado y pel pont que travessa'l Cinca un xich més amunt, quedant aquest, desde dit punt, a mà esquerra de la carretera.

Deuria fer com a cosa d'una hora o sis quarts que dormiem, quan de sobte una violenta batzegada, arreballantnos dels assientos, ens espolsà la sòn de les orelles, fentnos deixondar més que depressa. Què havia passat? Cap de nosaltres ho sabia, però era ben clar que'l cotxe estava fortament inclinat sobre son costat esquerre y ab moltes ganes de fer lo capbussó, número del programa que era precis estalviarnos, per lo que, mentres els altres sortien y apuntalaven los primers per la part de fóra, jo procurava equilibrar lo pes empenyent per dintre la banda alta del cotxe. Al sortir lo tercer vaig sentir un plaf! molt significatiu, seguit d'una exclamació més significativa encara: era de l'amich Samsó, qui, perdent l'esma de la verticalitat, en comptes de posar los peus a terra hi havia posat les costelles, encara que sense ferse cap mal. L'escena acabà ab gran gatzara: lo cotxe, ab dugues rodes, les de la dreta, dalt de la carretera, y les altres a baix de la cuneta, estava fent un paper dels més ridícols, y més quan, posanthi tots lo coll, encara que ab ben poques forces, puix rèyem com uns ximpls, l'enfilàrem a dalt del camí. Segons en Fragnals, que anava a la devantera ab lo cotxer, l'accident fou motivat per un llampech que esverà als cavalls.

Posats de nou en marxa, eren tres quarts d'una, y en direcció a la vall de l'Esera, gran afluent del Cinca, arribàrem a les dugues de matinada a Graus, vila d'unes 3.000 ànimes, deturantnos en la posada de Salanova y Samblancat (segons deya un lletrero pintat en la fatxada), a l'objecte de donar grana y una mica de descans als cavalls. Per la nostra part, veyent que aquell hostal era bastant confortable, demanàrem una cambra, estirantnos sense despullarnos damunt dels llits, que deixàrem ab

gran recança quan a les quatre del matí vingueren a trucar nos per tornar al cotxe.

A tres quarts de cinch arrencàrem, atravesant la plaça, molt gran per cert, topant nos al poch rato ab l'Esera, que passàrem per un pont sospès, remontant son curs per sa vora dreta, que ja no deviem deixar en tot lo camí. La carretera y lo riu passen a frech l'un de l'altre, encaixonats en lo fons de la vall, que en molts punts té molt de gorja. Les aigües de l'Esera, esvalotades de son natural desde'l naixement d'aquest riu fins a sa confluencia ab lo Cinca, tenien un color cendrós, únich rastre de la turbonada d'aquella nit. La carretera, llisa com lo palmell de la mà, degut al poch trànsit, passa, al cap d'una hora y mitja, per un petit túnel o foradada que atravesa un morrot format per una colzada forta del riu. Sa orientació general és la de sud a nord.

A les nou arribàrem a Campo, poble rònech, d'uns 500 habitants, situat en un aixamplament de la vall y sobre una mena de terraplè dominat per altes montanyes. Com la gana'ns apretava, ens dirigirem tot seguit vers l'hostal, aont esmorzàrem tant fort com poguérem, preveyent que l'àpet immediat trigariem molt a veurel. Allí'ns esperaven ja tres homes y un bailet ab cinch cavalls vinguts de Benasque, y aon devien portarnos, perquè a Campo s'ens havia acabat la carretera y per lo tant l'anar en cotxe.

Sortirem de dit poble a dos quarts de dotze, cadascú dalt de son cavall, cosa que no'ns sapigué pas gaire greu, puix ens permeteria fernos càrrech del país que atravesàvem y que per moments anava guanyant en grandesa. No eren pas montanyes de per riure les que vèyem: a la nostra dreta l'imposant Turbon (alt de 2.492 m.), y al mateix costat, y un xich més al nord, la Sierra de Abi (2.148 m.). A la nostra esquerra, la Sierra Ferrer (1.842 m.), y, tirant cap al nord, la de Chia (2.511 m.), dominades per la Peña Montañesa (2.176 m.) y per la montanya de Cotiella (2.910 m.), situades més a ponent. Aquestes quatre últimes omplen, en aquell indret, tot l'espai comprès entre'l

Cinca y l'Esera, vessant ses aigües d'un costat y altre an aquests dos rius. Vers lo nord, situat al nostre enfront, la vall s'estrenyia fent embut, a qual broch semblaven posar terme les serres de Chia y d'Abi, en apariencia unides.

Seguint la vora dreta de l'Esera, encara que d'un troç lluny y elevantnos progressivament sobre son nivell, em-prenguerem lo camí per l'última estribació del Turbon, deixant aquesta pera guanyar la de Sierra de Abi, on se troba una casa bastant atrotinada coneguda per Venta de Abi, al peu de la que'ns deturàrem una estona, emprenent després la pujada a la massa rocosa que la domina formant la vora dreta y molt espadada del broch d'aquell embut, a qual nivell ja'ns trobavem. Arribats a dalt, vorejàrem l'estimball per un caminet, sota del què, y a molta profunditat, corria l'Esera més enfurismat que may y com protestant d'alguna malifeta. La causa de son enuig no trigàrem a saberla, puix en una revolta del camí s'ens aparegué la roca del fons esquerdada de dalt a baix com per gegantina destralada, fonda de 600 m., la que, separant la serra de Chia de la d'Abi, formava l'anomenat Ventanillo, estreta gorja per la que s'enjegava cargolat y rondinós lo riu.

Arribats a un cert indret tinguérem de baixar de cavall, puix era precis cercar l'entrada de la gorja devallant les giragonces d'un camí molt dolent y fortament inclinat que condueix a un punt relativament baix de la mateixa, la que recorreguérem en pendent suau fins a sa sortida, aon ens trobàrem ja a nivell del riu y a uns 900 metres sobre lo del mar.

Allí la decoració cambiava per complert: aquella gorja, d'una bellesa tant soperba per lo feréstega, desembocava de sobte en un aixamplament de la vall, que, potser per contrast, ens semblà a tots d'un aspecte molt rialler. Los poblets, situats a curta distancia l'un de l'altre, se succehien sense interrupció. Al nostre enfront, vers lo nord, y en la vora esquerra del riu, s'ovirava Castejon; més amunt, Sos y los més petits d'Arasan, Liri, Ramestué, Eresué y

Sesué; cap a l'est, Bisauri, Rananué y Urmella; y a la vora dreta (esquerra nostra y quasi a tocar), El Run, poble molt petit, y los de Chia y Vilanova. Y, dominantho tot, montanyes y més montanyes; d'una banda, lo pic Gallinero (2.719 m.) y lo d'Urmella (2.480 m.) y les serres de l'Ampriu (2.763 m.) y de Danuy (2.454 m.), formant ab ses estribacions lo costat esquerre del llit de l'Esera y vessant en ell part de ses aigües per nombrosos torrents; fent lo mateix pel costat dret de la Sierra de Chia, d'altura variable (1.816, 2.509 m.), y més amunt lo gros macís d'Eristé, coronat per diversos pichs, essent lo més culminant lo de Bagueñola, alt de 3.056 m.

Travessant la plana, molt humida y xaragallada per l'aigua caiguda la nit abans, y vorejant l'Esera, molt crescut per la mateixa causa, passàrem per Castejon de Sos (5 h. 30), trobantnos al cap d'una hora a l'indret de Vilanova, petit poble situat, com ja he dit, a l'altra banda del riu. No gaire més amunt aquest reblinca, quasi en angle recte, fregant un espadat de roca, última estribació de les Peñas de Tuara (1.535, 1.832 m.), remuntant desde allí son curs en direcció nordest, que ja no deixa més, fent altre tant la vall.

Com entre'l riu y la roca no hi ha cap pas, cal guanyar aqueixa per alt, profitant d'un coll anomenat Estrecho de Sahún, cosa que férem, trobantnos a l'altra banda ab un nou panorama format per un macís de montanyes, mig ennegrides pel crepuscol, a quals peus, y entre masses fosques de vegetació, blanquejaven los pobles de Sahún y d'Eristé, dels que seguia separantnos lo riu, que, a certa distancia y dessota nostre, devallava capdellat y remorós com de costum.

MANEL FONT Y TORNÉ

(Acabarà)

CRONICA DEL CENTRE

SESSIONS OFICIALS

SESSIÓ PREPARATORIA.—El dia 17 va celebrarse la preparatoria de l'excursió a les serres de Sant Mateu y Séllechs, que tingué lloch el diumenge següent, dia 19 de Febrer.

EXCURSIONS

EXCURSIÓ DE FOTOGRAMETRIA PRACTICA.—El diumenge dia 5 del corrent se dirigiren als voltants del Besós, prop de Badalona, D. Lluís M. Vidal y varis dels concurrents a les lliçons de fotogrametria; pera fer una de les excursions pràctiques ab que va dit professor anunciar que completaria el curs de dita assignatura.

Preses les proves fotogramètriques en breu temps, els treballs d'oficina varen després donar un resultat d'extraordinaria precisió, com va poderse comprovar ab les medicions directes que a propòsit s'havien fet.

Oportunament s'anunciaràn les demés excursions d'aquest gènere a fi de que hi puguin concórrer els que s'interessin per tant útil procediment.

A LES SERRES DE SANT MATEU Y SÉLLECHS.—Sortiren de Barcelona'ls Srs. Cèsar A. Torras, Tomàs y Francesch Millet y J. Massó Torrents en el primer tren en direcció al Masnou, d'on s'encaminaren en tartana fins al poble d'Allella. L'objecte dels excursionistes era continuar la serie de excursions carenejant les serres que separen les regions de la costa y del Vallès. Ab això, varen pujar desde Allella al Coll de Font de Sera, y desde allí varen començar a emprendre per la serra fins a l'esplèndida miranda de Sant Mateu, després d'haver reposat una estona en la pintoresca font de can Gorguí. A l'ermita de Sant Mateu se separà D. Francesch Millet, y els demés companys varen seguir l'excursió, sempre per un camí en extrem agradós y disfrutant d'hermosos panorames, deixant al fons de la vall l'escampat poble d'Orrius; y passant per can Taracó, sescalaren els turons

de Séllechs. Desde aquest punt devallaren a l'antiga ermita de Sant Bartomeu, aturantse una estona a la font del mateix nom, tota voltada d'abundant vegetació; després, sempre per les carenes, anaren al coll de Parpés a trobar la carretera d'Argentona, desde ont, per Mataró, s'emprengué'l retorn a Barcelona.

CURSOS

FOTOGRAMETRIA, per D. LLUÍS MARIÀ VIDAL.—*Quarta lliçó*.—Ab motiu de varies preguntes que li foren dirigides per alguns dels concurrents an aquestes lliçons, començà la lliçó *quarta* ab una digressió sobre'l *concepte de la perspectiva*, explicant les deformacions de les imatges, que són conseqüències de les lleys geomètriques de la perspectiva, y presentà alguns exemples curiosíssims de deformacions exagerades, demostrant que aquests efectes estranys de les propietats de la perspectiva, tant més marcats quant més gran és el *camp del quadro* y, per lo tant, quant més gran és el camp de la prova fotogràfica, encara que siguem xocants a la vista, no perjudiquen absolutament al treball de formació del plano; perquè, al ferse'l dibuix valentse de les proves fotogràfiques, no's fa més que aplicar en sentit invers els mateixos procediments geomètrichs que la naturalesa ha seguit pera donarnos dites perspectives.

Explicà lo que s'entén per *camp* d'un quadro, o siga d'una fotografia, y el per què siga quasi universalment admès l'ús dels objectius *gran-angulars* en fotogrametria, ab qual ocasió enumerà'ls defectes y els aventatges d'aquesta classe d'objectius, sentant com a angle de camp més convenient el de 60°.

Dividí en dos grans agrupaments els aparatos de fotogrametria.

1.er Aparatos ab cercol graduat horitzontal, o siga *fotogràmets*. No portant ullera.

2.^{on} Aparatos ab cercol horitzontal y cercol vertical, o siga *fototeodolites*. Aquests porten ullera o central o lateral.

Els *fotogràmets* poden ésser de sistema plegable o de sistema rígit.

Com exemple del primer sistema presentà una màquina ordinària de 18×24, transformada en fotogràmètre; y, entrant a enumerar els medis que'ls inventors han ideat pera marcar en el clixé les línies cardinals, que són indispensables en tota prova fotogràmètrica, ensenyà'l sistema que ideà y que té aplicat a dita

màquina, a l'objecte de donar absoluta estabilitat y exactitut al mecanisme que serveix pera senyalar els quatre punts cardinals de la placa.

Com a model del sistema rigit presentà un preciós fotogràmetre austriach sistema Pollack, de 13×18 .

Passant a explicar lo que són els *fototeodolites*, explicà'ls de *Laussedat*, *Koppe*, *Bridgeslee*, *Rousson*, y mostrà un aparato d'aquest últim autor, construcció francesa, ensenyant el seu modo de funcionar; y fent notar un defecte capital de que adoleix aquest sistema, mostrà'l medi enginyós de que'l Sr. Vidal s'ha valgut pera corretgirlo, evitant en absolut els accidents numerosos que d'altre modo eren inevitables en el maneig de les petites plaques $6\frac{1}{2} \times 9$ que s'usen en aquest aparato.

Entrant de ple en la pràctica dels treballs de camp, donà primer els medis de fer en cada aparato, siga rigit, siga plegable, les correccions que exigeix pera que les línies cardinals hi ocupin el seu verdader lloch; y després entrà en la triangulació fotogràmètrica, com a procediment general d'aixecament de plans, ensenyant el modo d'escullir les *estacions fotogramètriques* y de portar el *quadern de camp*.

Sent aquest procediment sols aplicable quan se pot permaneixer alguns dies en la comarca que s'estudia, explicà un altre procediment pera'l cas en que no siga possible aturarshi. Es el mètode de *recorregut*, que consisteix en anar marxant y midint tot prenent les vistes fotogramètriques, sense desviar-se del camí que segueix l'explorador. S'obté així'l plano d'un territori més llarch, però menos extès.

Per últim s'ocupà en l'*altimetria* o medicció de les altures per medi de la fotografia, y donà'ls dos procediments *gràfich* y de *càlcul* que's poden seguir. D'aquest modo quedà completa la descripció del procediment fotogràmètrich, ja que quedà demostrat que per medi d'ell s'obté, no sols els plans o projeccions horitzontals dels monuments o territoris, sinó també les *alçades* o *cotes* de tots els punts visibles dels mateixos.

A l'acabar la lliçó'l Sr. Vidal regracià a l'ilustrada concurrencia que ab tanta constancia va assistir an aquest curs, y expressà la seva esperança d'haver despertat l'afició an aquesta classe de treballs, anunciant que pera fomentarla se farien excursions de *pràctica fotogràmètrica*, començant la primera'l diumenge dia 5 d'aquest mes.

CONFERENCIES Y LECTURES

El dia 10 va esser feta lectura d'una interessant monografia del nostre soci delegat a Lladó, D. Pere Vayreda Olivas, sobre la *Garrotxa d'Empordà*. Tractà dels limits que, segons el seu parer, té l'esmentada comarca, y n'estudià la geologia, fauna, flora, agricultura, etc.; ha reunit també l'autor bona cosa de notícies històriques y de curioses tradicions y costums populars. Va esser, en resum, un treball molt ben rebut, que'ls nostres lectors podran apreciar.

El dia 17 va llegir el nostre consoci Jaume Massó Torrents alguns capítols de la seva novela *Desilusió*, que s'està imprimint. Va dir primer que aquesta novela comença una serie de cinch que s'enclouràn en el títol general de *La vida catalana*. Les altres quatre que seguiràn a *Desilusió*'s diràn aixís: *El castellista*, *El fabricant*, *L'artista* y *L'ideal*.

Les vetllades que organisa'l CENTRE presentant davant la vista dels nostres consocis y del públich els notables monuments y atractius paisatges de la nostra terra, per medi de projeccions lluminoses, són cada dia més concorregudes.

El dia 24 va tenir lloch una de les més interessants ab la lectura, per D. Lluís Marià Vidal, nostre president, de la seva memoria d'una *Excursió al castell y santuari de Recasens y als llocs d'Agullana, Carbonils, Besalú y Collsacabra*. Es un treball agradós d'escoltar per lo ben escrit y per les vives descripcions que conté. Els clixés exhibits eren tots molt nèt y reproducció fidel de sitis sumament pintoreschs. No cal dir que la nombrosa concurrència va sortir molt complascuda.

LO CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.